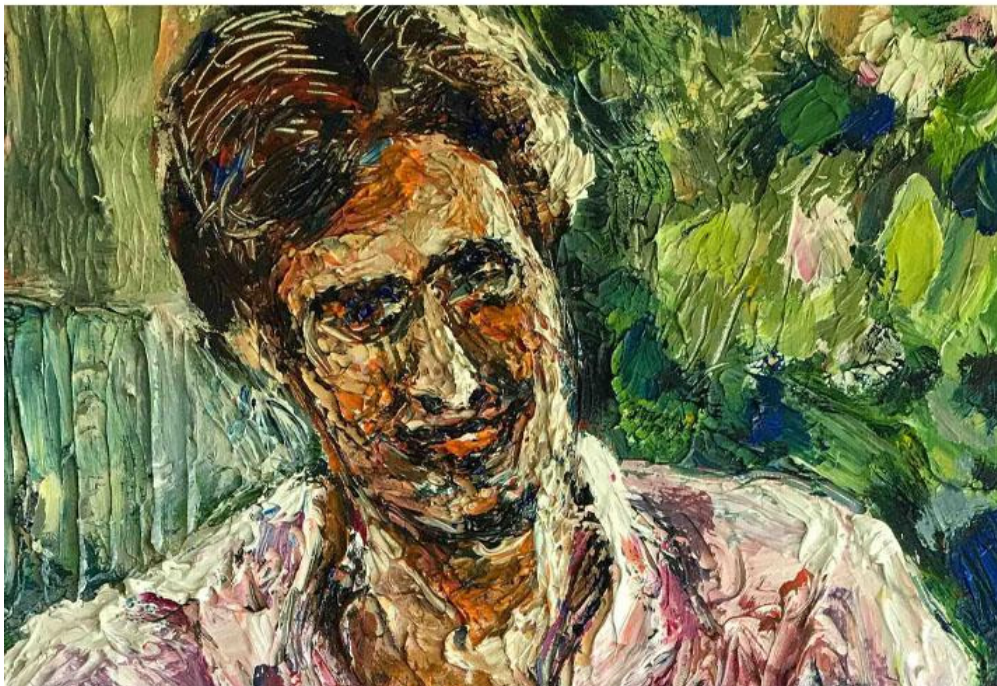


ביקורת פרוזה | תעלומת האב הנעלם

בית < גיליון 82 > ביקורת פרוזה | תעלומת האב הנעלם

"כוחו ועוצמתו של הספר הם בהיותו מסע גילוי פנימי, המגולל במונולוג פנימי סוחף ושוצף של זרם תודעה לאורך כארבע מאות עמודים." אביהו זכאי על "כמה שזה לוקח" מאת יורם מלצר



על ספרו של יורם מלצר, "כמה שזה לוקח"

מאת אביהו זכאי

הרומן **כמה שזה לוקח** מתאר מסע של בן המנוכר לאביו היוצא לפתור את תעלומת היעלמותו. האב, עמוס שפירא, מנהל מפעל לעץ, באזור היערות בארץ 'מסוימת' בדרום אמריקה, כך נמסר לקוראים. גיבור הספר, אורי, הוא כמעט בן ארבעים. עד גיל שלוש-עשרה הוא גר עם הוריו ואחיו הגדול ממנו, גידי, באותה ארץ בדרום אמריקה. גידי נסע ארצה והתגייס לחיל האוויר הישראלי, נעשה טיס, ומצא את מותו בתאונת מטוס בקיץ 1973. לאחר מותו עלו גם אורי ואמו רחל ארצה. מאז לא ראה אורי את אביו, כעשרים ושבע שנים. "השנים הצטברו והלכו ולא שמעתי ממנו דבר", הוא מספר. יום אחד הוא מקבל שיחת טלפון מצירות דרום אמריקנית המבשרת לו על היעלמות אביו. הוא יוצא לחפש את אביו הנעלם שהוא "כבן שבעים", כהגדרתו. העלילה אמנם פשוטה ביותר, אך כוחו ועוצמתו של הספר הם בהיותו מסע גילוי פנימי – מפואר ומרשים ביותר – של המספר, מסע המגולל במונולוג פנימי סוחף ושוצף של זרם תודעה לאורך כארבע מאות עמודים.

מות האח גידי חורץ את רישומו העמוק והטרגי על כל בני המשפחה: "הכול נקטע. בקיץ של 1973". גידי היה האח שאבא עמוס העדיף על פני אורי, הזוכר מילדות את הבעת הפנים של אביו, שהיא "בין פליאה ודחייה שעה שהוא התעניין בבנו המשונה, השונה כל כך מבנו בכורו, הנורמלי." המספר אינו קורא לאביו אבא אלא עמוס. הוא הדין לגבי אימו רחל, שאינה קרויה בפיו אמא. רק עם אחיו גידי, בילדותם, הוא מצא ככל הנראה נחמה בשעתו. על הגיבור הוטל הגורל להיות העד האחרון של המשפחה כולה – אב נעלם, אם שהתמוטטה נפשית לאחר מות גידי וספונה עד מותה ב"מוסד פסיכיאטרי בקריות". **כמה שזה לוקח** הוא "ספר על סיומים ועל הסוף האחרון", כפי שאומר אומר תומאס מאן בספרו **דוקטור פאוסטוס** (1947).

אורי הוא ד"ר אורי שפירא, המלמד שפות שמיות (עברית מודרנית) באוניברסיטה באירופה, במחלקה ללימודי המזרח. ממנו אנו למדים על האב הנעדר, מהנדס הנושא את השם "עמוס צ'פירה" בלשון המקומיים, ועל אימו שאיבדה את שפיותה. אחותו מוזכרת רק פעם אחת ואיננו יודעים עליה דבר וחצי דבר. מקום רב שמור ל"איזי הטוב" או "יצחק ערמון", איש צללים ומסתורין. איזי היה בקשר אמיץ עם המשפחה בחו"ל, במסגרת "המושבה הישראלית", ושם "תמיד היה איזי" בביתם, אומר המספר. לאחר מכן, בארץ, הוא שימש לאורי מדריך לענייני צבא ומודיעין שהשתיקה יפה להם. עוד דמות חשובה ביותר היא נעמה, חברתו של אורי בתיכון, שעליה הוא חושב כל הזמן – היא "הנקודה הבודדת שלעולם אינה נעלמת" מרוחו ומנפשו. בדף האחרון בספר נכתב: "היא [נעמה] מגיעה, לא לדאוג... עוד כמה שעות, עוד יום, עוד יומיים... כמה שזה לוקח."

האהבה לנעמה, אף שאיננה מושגת, היא אלפא ואומגה, הראשית והאחרית של הספר. משולל אהבה מהוריו, נותרת לאורי לאחר מות אחיו רק נעמה, מושא לאהבתו הערטיאלית, נוסח ביאטריצ'ה המדריכה את דנטה בגן עדן **בקומדיה האלוהית**. אך שלא כמו דנטה, אורי אינו שרוי בגן עדן, והוא נאלץ להתמודד עם ההתרחשויות בחייו לאורה של אהבה שטרם התגשמה. אורי, שהיה כאמור חשוק אהבה גם מצד אביו, לומד בסוף מסעו לגילוי האב, למרבה הזעזוע, כי במקום עבודתו באמריקה אביו דווקא נערץ ואהוב על הכול. זהו דיסוננס שקשה לו לקבל: "עמוס אבי מעולם לא היה אהוב", והנה כאן, בדרום אמריקה, הוא תוהה, "עמוס שפירא איש אהוב?" כעס עולה בו והוא מוחה: "אדם אהוב, אדם אהוב מאוד כאן". אך לגבי אמירה זאת "אינה אומרת לי דבר". חמור מכך, הוא מאשים את אביו כי הוא "קונקיסטדור כמו כולם, כובש הארץ כמו הספרדים".

לא ראוי לגלות את סוף הסיפור, איך וכיצד מצא אורי את אביו ומה עלה גורלו. בסיפור של קפקא, "לפני [שער] החוק" (1915), אדם מחכה שנים רבות לפני שער כדי ששומר יתיר לו להיכנס בו. רק בערוב ימיו הוא מרהיב עוז לשאול את השומר מדוע אין איש עובר בשער, והלז משיב כי השער היה מיועד אך ורק לו, אך עכשיו מאוחר מדי ועליו לסוגרו. בדומה לכך, בספר שלפנינו, רק בסוף מגלה הגיבור את האהבה אצל אביו, לאחר שהיה משוכנע שהיא אינה קיימת כלל, אך זו אינה מופנית כלפיו אלא רק כלפי האח גידי ובני מקום עבודתו. עד הסוף שער חסד האהבה איננו פתוח לו מצד אביו מולידו.

כמה שזה לוקח מציג היסטוריה עצמית של המספר, בנוסח זרם תודעה או בבואת תודעה, אשר בסופה נמצאת גם אולי גאולה אפשרית עם מציאת האב. הסופר ג'יימס ג'ויס כתב כי "ההיסטוריה היא סיוט שממנו אני מנסה להשתחרר". בדומה לכך, **כמה שזה לוקח** מגלה עד כמה אירוע פשוט – שיחת טלפון המבשרת על היעדרות האב – יש בו כדי לפרנס עלילה שלמה בסוגה זו, וכך להוות גם שחרור וגאולה: החיפוש אחר האב הנעדר אמנם מסתיים שלא בטוב, אולם מבחינת הגיבור הוא משתחרר ונגאל: "אין לי אויבים, אמרתי בליבי, ואין לי אפילו למי לסלוח. המועמד היחיד לסליחה, גם הוא מזמן כבר איננו". משמע אביו עמוס. לגביו אם כן מסע, גילוי, הכרה והשלמה – גם זו דרך לגאולה וישועה.

בספרו **מימזיס: התגלמות המציאות בספרות המערב** (1946), כתב הפילולוג היהודי-הגרמני הנודע אריך אוארבך שהספר **יוליסס** של ג'ויס משתמש "בטכניקת בבואת התודעה הרבגונית ובריבוד הזמן" (התרגום כאן ולהלן – שלי, א"ז). בהתייחסו לוויגר'יניה וולף, בספרה **אל המגדלור**, כתב אוארבך כי "מדידת הגרב איננה אלא עילה", שעה שהדגש "נמצא במלואו במה שהתופעה מעוררת, דברים שאינם נראים במישורין אלא רק בתודעה, ולכן אינם כרוכים בהווה של מאורע המסגרת המעורר אותם". אצל וולף, ממשיך אוארבך, "הדבר החשוב הוא שאירוע חיצוני לא חשוב מעורר דימויים וצירופי דימויים, הנוטשים את ההווה ונעים בחופשויות בנבכי הזמן". כך בדיוק קורה בספר של מלצר. בדומה לוולף, פרוסט וג'ויס,

גם אצלו "איבדו למעשה האירועים החיצוניים את ההגמוניה שלהם", בלשונו של אוארבך, והם "משמשים עכשיו כדי להניע ולפרש אירועים פנימיים, שעה שקודם לכן" – בספרות המסורתית – שימשו "התנועות הפנימיות של התודעה בעיקרו של דבר להכנה ולביסוס של אירועים חיצוניים חשובים".

החיפוש אחר האב הנעדר הביא ליצירת עולם דמיוני מופלא וחי של מציאות בישראל ובמדינה אחת בדרום אמריקה במחצית השנייה של המאה העשרים. זהו הישג לא קטן ליוצר ולסופר. המסע שעושה הקורא בספר מתחילתו עד סופו הוא מעניין ומרתק ביותר. קשה לתמצת את **כמה שזה לוקח**, כמו שלא ניתן לעשות כן ביחס ל**יוליסס** של ג'ויס, **אל המגדלור** של וולף, או **בעקבות הזמן האבוד** של פרוסט. ואכן כמו בספרים אלה, לא קל ופשוט לצלוח את **כמה שזה לוקח**. אך למי שיעשה כן מזומנת חוויה עמוקה ומרשימה ביותר.

« במדור ביקורת פרזזה בגיליון הקודם של המוסך: מוטי פוגל על "ארזת לבד" מאת אסף שור »

לכל כתבות הגיליון לחצו כאן



עוד בנושא:

קצרים | לא ביקשתי כלום, אימא <

שנה טובה בעקבות "חבלים" <

קיץ | סירות נייר <

להרשמה לניוזלטר המוסך